

Поштовање Богородице Брнске код Срба

МИРОСЛАВ ТИМОТИЈЕВИЋ

Богородичин култ је у свим православним и католичким срединама у бароку великим делом био усмерен ка поштовању чудотворних икона, што се одразило и на маријанску побожност Срба.¹ Срби су у току XVIII века поштовали тридесетак чудотворних Богородичиних икона. Оне су се, с изузетком Богородице Тројеручице и осталих хиландарских чудотворица,² налазиле углавном у црквама Карловачке митрополије.³ Најугледније међу њима биле су Богородица Бездинска, Богородица Шиклошка, Богородица Ковинска, Богородица Бођанска, Богородица Реметска, Богородица Фенечка и Богородица Војловачка.⁴ Осим њих се срећу и копије угледних руских и грчких чудотворица, најчешће Богородице Владимирске, Богородице Портаитисе и Богородице Скопиотисе,⁵ као и копије мање познатих чудотворних икона. Међу овим чудотворицама посебну групу сачињавају иконе на којима Богородичин и Христов лик имају таман инкарнат. Оне се у описима парохиских и манастирских цркава уопштено помињу као Богородице Арапске, а њихово порекло и прототипови, начин поштовања у приватној и званичној побожности, остали су готово неистражени.

*

У бароку је широм Европе било веома развијено поштовање чудотворних икона, које су биле познате под заједничким називом Богородица Арапска, односно Богородица Египатска, Богородица Сараценска, Богородица Црна или Богородица Жалосна. Њихово поштовање сеже у средњи век и карактеристично је за обе цркве.⁶ Једној таквој чудотворној икони ишао је на поклоњење Свети Сава приликом другог ходочашћа у Свету земљу. Из Теодосијевог описа живота Светог Саве сазнаје се да је он за време боравка у Каиру отишао у Митрополијску цркву да се поклати чудотворној икони г којој су Богородичин и Христов лик били затањени „у египатско црнаштво“. О овом догађају Теодосије саопштава: „А Свети (Сава), ушао у митрополију, поклати се цркви Пресвете Богородице, где живљаше сама Богородица са Исусом и заручником Јосифом, када је од Ирода у Египат побегла, док се не вратише у Галилеју, у Град свој Назарет. Задиви

се Свешти безбројноме божјем човекољубљу, јер беше то у Египту чудотворна икона Пресвете

¹ О поштовању Богородичиних чудотворних икона у српском бароку, ширим оквирима барокне маријанске побожности и њеном утицају на уметност: М. Тимотијевић, *Српско барокно сликарство*, Нови Сад 1996, 356-359. За синтетички преглед проблематике и основне литературе о култу чудотворних Богородичиних представа у бароку: G. Wolf, *Kultbilder im Zeitalter des Barock*, у: *Religion und Religiosität im Zeitalter des Barock*, I, Wiesbaden 1995, 399-408. О популарној маријанској побожности: L. Andrianopoli, *La Madonna nella devozione del popolo cristiano*, у: *Enciclopedia mariana „Theotocos“*, Genova/Milano 1957, 422-432. О традицији поштовања чудотворних икона у православном свету, њиховим прототиповима и теолошким основама: Н. П.

Кондаковъ, Иконографія Богомаѣри, II, С. Петербург

1915, 19-54; L. Ouspensky, *Essai sur la theologie de l'icone dans l'Eglise Orthodoxe*, Paris 1960, 72-78.

² О хиландарским чудотворним иконама: **Външній ѱокровъ над Айнономъ или сказанія о свѣтѣхъ на Айноне ѱросла-Пресвете Богородице у манастиру Хиландару**, Духовна стража IV, 4 (1931) 256-262.

³ У Србији и на далматинској обали је у току XVII и XVIII века поштовано неколико чудотворних Богородичиних икона. Међутим, ове иконе и њихово поштовање још увек нису изучени.

⁴ Ни чудотворним иконама Карловачке митрополије није посвећено довољно пажње. У монографским студијама истражене су само Богородица Фенечка и Богородица Бездинска: М. Татић-Ђурић, *Фенечка чудотворица*, Свеске Друштва историчара уметности Србије 14 (1983) 43-51; М. Тимотијевић, *Богородица Бездинска* (у штампи).

⁵ О икони Богородице Владимирске: М. Татић-Ђурић, *Богородица Владимирска*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 21 (1985) 29-50. О култу ове чудотворице:

Л. А. Шенникова, **Чудотворная икона „Богомаѣрь Владимурская“ как „Одигиѣрия евангелиста Луки“**, у: **Чудотворная икона в Византии и Древней Руси**, Москва 1996, 252-281. О икони Богородице Портаитисе из светогорског манастира Ивирина, која је у Русији поштована као Богородица Иверска: P. L. Vocotopoulos, *Noie sur l'icone de la Vierge Portaitisa*, Зограф 25 (1996) 27-30. О култу ове

чудотворице: Външній ѱокровъ над Айнономъ, 24-34; Л. М. Евсева, М. М. Шведова, Афонские сѣиски „Богомаѣри Порѣиѣиссы“ и ѱроблема ѱодобия в иконойисци, у: **Чудотворная икона в Византии и Древней Руси**, 336-346. О поштивању Богородице Скопиотисе међу православним становништвом далматинске обале: Л. Мирковић, *Иконе Грчких зографа у Југославији и у српским црквама ван Југославије*, у: *Иконографске студије*, Нови Сад 1974, 343. Упор.: Z. Demorist-Stanić, *Ikone Bogorodice Skopiotise u Dalmaciji*, Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji 34 (1994) 321-332.

⁶ St. Beissel, *Geschichte der Verehrung Mariens in Deutschland während des Mittelalters*, Freiburg i. B. 1909, 345. и даље; Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit, Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, Wien 1956, 75 и даље.

Сл. 2 Богородица Брнска, црква Светог великомученика Георгија, Темшивар

Fig. 2 La Vierge de Brno, Église de Saint-grand-martyr Georges, Temisoara

Христом, а једина особина која их повезује је тамни инкарнат приказаних ликова.¹² Тако су и неке чудотворне Богородичине иконе Карловачке митрополије реплициране у маниру Богородице Арапске. Илустративан пример су копије Богородице Бездинске, најугледније чудотворне иконе прекосавских Срба, сликане тамним инкарнатом. Узоре за друге типове реплика Богородице Арапске који се срећу у црквама Карловачке митрополије, а потом и у црквама обновљене Београдске митрополије, није лако установити, јер неке од њих не понављају познате чудотворне иконе поштоване у православном свету.

Међу представама Богородице Арапске истиче се група серијски сликаних икона, на којима се појављује загонетни натпис „Roma” и „1736” (година). На иконама је приказан допојасни лик Богородице Одигитрије која на својој левој руци држи Христа.¹³ Он десном руком благосиља, а у левој

Сл. 3 Богородица Брнска, Богородичина црква, Чачак

Fig. 3 La Vierge de Brno, Église de la Vierge, Čačak

држи затворену књигу. На Богородичиним прсима редовно се појављује ромбоидни брош опточен златом, а на Богородичиној и Христовој глави су рељефне барокне круне израђене пресовањем позлаћеног импрегнираног канапа. Један од примера је икона у парохијском храму Светих арханђела Михаила и Гаврила у банатском селу Хајдучица, на којој је у Богородичину круну уписано „Roma” а на Христову „1736” година (сл. 1). Икона се чува на Богородичином трону у застак-

¹² Да такозване schwarzen Muttergottes не припадају посебном типу Богородичиних икона, него да представљају варијанте различитих типова, указано је у: Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit, Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, 75-76, bel. 338, где је наведена старија литература. - Оне се и поред тога обично сагледавају у истим типолошким оквирима. Упор.: А. Horvat, R. Matejčić, K. Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982, 162.

¹³ О иконама Богородице Одигитрије, чији је прототип била једна од најугледнијих цариградских чудотворица: Н. П. Кондаковъ, *Иконографія Богомајтери*, II, 250. и даље; А. М. Крюкова, *Повестѣ о храме Богомородицы, именуемом Одигон*, у: *Чудодейственная икона в Византии и Древней Руси*, 464-472. О реплицирању икона овог иконографског типа: G. Vikan, *Ruminations on Edible Icons, Originals and Copies in Art of Byzantium*, у: *Retaining the Original: Multiple Originals, Copies, and Reproductions*, Center for Advanced Study in the Visual Arts Symposium Papers 7, *Studies in the History of Art* 20 (1989) 51-52.

љеном раму, на чијој полеђини је запис из кога се сазнаје да је купљена у Новом Саду за 24 g. сребра 10. новембра 1824. У запису се даље наводи да је икона освећена у Руми, а да ју је насликао Стефан Димитријевић 1736. године.¹⁴ Богородица са Христом у наручју постављена је насрам златне позадине. На главама Богородице и Христа су рељефне круне, а на Богородичиним прсима је златни ромбоидни брош, у који је уписано „*De perlo*”.

Овом типу припада и икона Богородице Арапске из парохијске цркве Светог великомученика Георгија у темишварском предтраћу Фабрика (сл. 2).¹⁵ На готово истоветан начин сликане су необјављена икона у српској православној цркви Светог великомученика Георгија у Будимпешти, необјављена икона из старе парохијске цркве Светог Николе у Рацалмашу (Râcâlmâș), две иконе из парохијске цркве Светог Николе у Сегедину,¹⁶ необјављена икона у православној цркви у Бечу, икона из парохијске цркве Успења Богородице у Панчеву,¹⁷ икона из парохијске цркве Светих арханђела Михаила и Гаврила у сремском селу Батајница,¹⁸ непубликоване иконе из славонског манастира Лепавина и фрушкогорског манастира Велика Ремета, икона из сремског манастира Фенек,¹⁹ као и необјављена икона из Галерије Матице српске, која је припадала некој од парохијских цркава Новог Сада.²⁰ Једна необјављена слично сликана икона, али нешто мањих димензија, доспела је у Црквено уметничку збирку Будимске епархије у Сентандреји,²¹ док се неколико сасвим малих реплика налази у приватном власништву.²² Овим иконама треба придружити и литографије са представом истоимене чудотворице, као што су добро очувани листови из парохијске цркве Светог великомученика Георгија у Бечеју, парохијске цркве Светог Николе у Сегедину и Црквено уметничке збирке Будимске епархије у Сентандреји.²³

Истоветан тип икона Богородице Арапске доспео је и у цркве јужно од Саве и Дунава. Илустративни примери су необјављена икона из Богородичине цркве у Чачку (сл. 3 и 4) и икона из Старе цркве у Ужицу (сл. 5).²⁴ Сличне иконе се срећу и у католичким црквама Војводине. Тако се у фрањевачком самостану у Бачу сачувала Богородичина икона на којој се појављује карактеристичан ромбоидни брош.²⁵ Мада на овој икони нема пресованих круна, други иконографски детаљи јасно указују на то да је реч о копији истог прототипа. Ова икона, називана Црна Госпа, имала је у самостанској цркви бачких фрањеваца свој пандан, икону Радосне Госпе, која се среће и у другим католичким црквама ових области.²⁶ Слична пракса достављања реплика чудотворних икона у црквама Карловачке митрополије није била прихваћена.

Поменуће иконе су у многим техничким појединостима сликане веома слично, па је очигледно да су настале у блиском временском распону, а вероватно и у радионицама које су биле у међусоб-

ном додиру. Старији истраживачи, полазећи од записа „Roma”, који се појављује на овим иконама, претпостављали су да су оне сликане у Риму, што би значило да су копије неке од римских чудотворица.²⁷ Међу чудотворним иконама које се чувају у римским црквама, међутим, не појављује

¹⁴ Икона је сликана уљем на платну, а димензије су 45 χ 77 cm. Запис је објављен у: О. Милановић-Јовић, *Из сликарства и примењене уметности Баната*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине X (1981) 147, сл. 178. Упор.: С. Бућинац, *Хајдучица, Српска православна црква Св. арханђела*, у: *Попис сликарских и вајарских дела у друштвеном поседу и приватној својини на подручју Баната*, ед. П. Момировић, Нови Сад 1981, 31, где је икона наведена као дело непознатог аутора из XIX века, сликано према узору из 1736.

¹⁵ М. Тимотијевић, *Црква Светог Георгија у Темишвару*, Нови Сад 1996, 65-66, сл. 15.

¹⁶ Обе иконе се налазе у олтарском простору. С. С. Ђурђевић, *Срби у Сегедину*, Споменик САНУ CVIII, Одељење друштвених наука, н.с. 10 (1960) 138, бр. 163,165; 108, запис бр. 12; 119, записбр. 134.

¹⁷ О. Милановић-Јовић, *Из сликарства и примењене уметности Баната*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине X (1981) 102, сл. 79.

¹⁸ Икона је сликана уљем на платну, а димензије су 48 χ 84 cm. На Богородичиној круни је латиничким словима исписано „Roma”. Цркви ју је приложила Ела Црвеничанин, за своје здравље и вечни помен на свог супруга: Б. Вујовић, *Црквени споменици на подручју Града Београда*, II, Београд 1973, 21-23, сл. 10.

¹⁹ Икона је сликана уљем на платну, а датује се у средину или другу половину XIX века: Б. Вујовић, *Манастир Фенек*, Београд 1995, 88, 91, сл. 31.

²⁰ Икона је преузета после Другог светског рата од Православне црквене општине у Новом Саду. Сликана је уљем на платну, а димензије су 49,5 χ 81 cm. Инв. бр. ГМС/ П 66.

²¹ Икона је доспела у збирку из неке од цркава Будимске епархије. Сликана је уљем на платну, а њене димензије су 33 χ 53 cm.

²² Једна таква мала икона, сликана уљем на платну, налази се у поседу арадске породице Табаковић, а потиче са територије Баната.

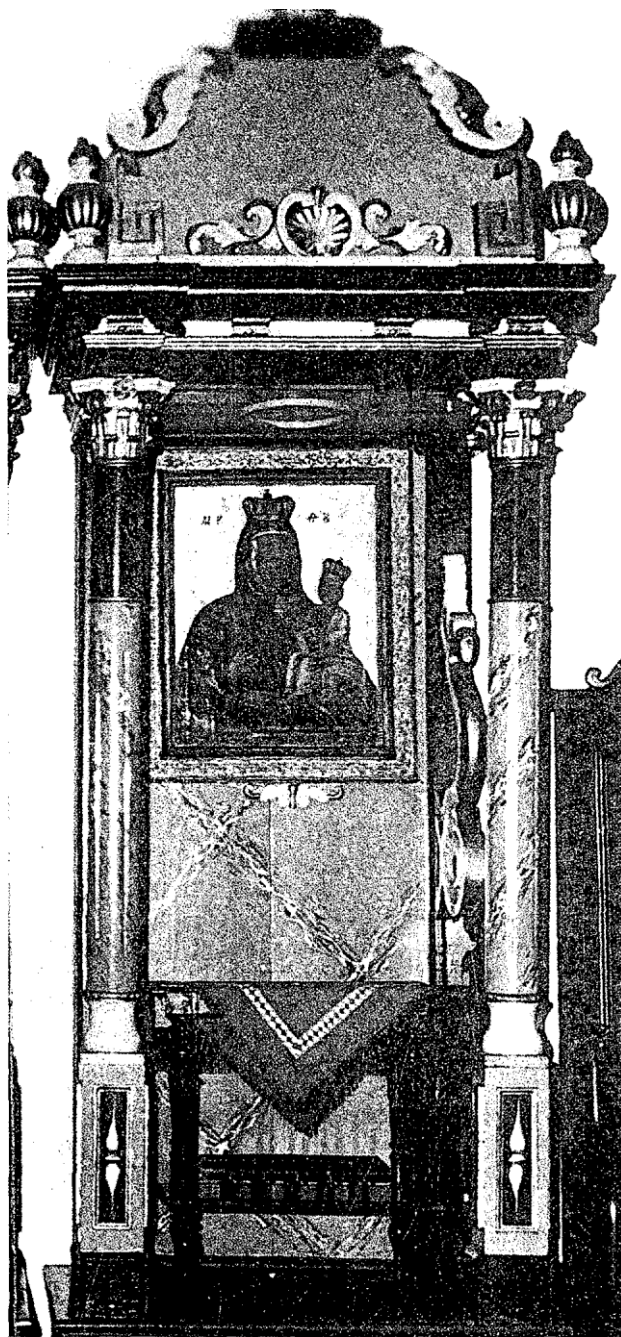
²³ Очигледно да је реч о отисцима с исте плоче, чије су димензије 8,5 χ 12,5 cm.

²⁴ Д. Милосављевић, *Стара црква у Ужицу*, Ужице 1991, 169,180, Таб. VI.

²⁵ А. Sekulić, *Drevni Bač*, Split 1978, 81; О. Милановић-Јовић, *Из архитектуре, сликарства и примењене уметности Бачке, Топографски попис споменика културе у Бачкој*, Нови Сад 1989, 72, сл. на стр. 79.

²⁶ Упор.: М. Mirković, *Marijin lik u baroknom slikarstvu kontinentalne Hrvatske*, у: *Mundi Mèlions Origo, Marija i Hrvati u barokno doba*, Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine, Zagreb 1988, 228.

²⁷ Упор.: Б. Вујовић, *Црквени споменици на подручју Града Београда*, II, 23, где се претпоставља да овакав тип икона потиче из Италије. Д. Милосављевић, *Стара црква у Ужицу*, 169, где се сматра да ове иконе потичу са запада и да имају „уочљиве елементе коптске провенијенције”. Оливера Милановић-Јовић не износи своје мишљење о пореклу ових икона, али уздржано претпоставља да њихова појава у црквама Карловачке митрополије има везе с унијаћењем: О. Милановић-Јовић, *Из сликарства и примењене уметности Баната*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине X (1981) 147.

Сл. 4 Кнегињин трон са иконом Богородице Брнске, Богородичина црква, Чаџак

Fig. 4 Trône de la princesse avec l'icône représentant la Vierge de Brno, Eglise de la Vierge, Cačak

се овај иконографски тип Богородице Арапске.²⁸ Чудотворну икону, па и радионице у којој су израђиване њене реплике, треба тражити у другој средини, ближеј верницима Карловачке митрополије.

У току XVII и XVIII века у католичком свету се поштовао велики број чудотворних икона Богородице Арапске, које су припадале типу Одигитрије. Једна од најугледнијих у средњеевропским оквирима, поред Богородице Ченстоховске (Czenstochowa),²⁹ била је икона која се од 1356. године

чувала на главном олтару августинске манастирске цркве Светог Томе у Старом Брну (Старе Брно/Alt Brunn), по коме је она и добила назив Богородица Брнска.³⁰ Брнска чудотворица припада класичним типу византијских икона Богородице Одигитрије, а претпоставља се да је настала негде на јадранској обали у XIII веку. Култ ове чудотворне иконе развијао се већ од средине XIV века, када ју је хаџбушки император Карло IV поклонио августинском манастиру у Старом Брну, а највећу популарност достигао је у XVIII веку, посебно након објављивања књиге *Parthenia gloria augustissimae coelorum Reginae Thaumaturgae Brunensis ad S. Thomam a S. Luca ut pie creditur depictae*, штампане 1732. године. Тридесетих година XVIII века икона је преликана и украшена барокним крунама. Овакве копије Богородице Брнске постале су познате средином XVIII века, па су биле често реплициране.³¹

Поштовање брнске чудотворице међу православеним верницима почивало је на чињеници да се она сматрала нерукотвореном и чудотворном, и ни у ком случају није у вези, како је то раније

²⁸ За утврђивање типова најугледнијих римских чудотворица, које су уживале широку популарност у средњеевропским оквирима, упутан је илустровани зборник мађарског палатина Пала Естерхазија: Pal Esterhazy, *Az egész világon levő csudalatos boldogságos szűz képeinek rövideden föltett eredeti*, Eszterdoben 1690, 3-13. (Факсимил издања овог зборника штампан је у едицији Bibliotheca Hungarica Antiqua XXX, Budapest 1994.) - Естерхазијев зборник је, у ствари, допуњена књига: Wilhelm Gumpfenberg, *Atlas Marianus quo Sanctae Dei Genitricis Mariae imaginum miraculosarum Origines quodecim historiarum centuriis explicantur*, Ingolstadt 1657. О овом зборнику и његовом утицају на ширење поштовања чудотворних икона: Н. Belting, *Bild und Kult, Eine Geschichte des Bildes von dem Zeitalter der Kunst*, München 1991, 539.

²⁹ Икона је настала у византијском културном кругу а, према предању, насликао ју је свети Лука. О овој икони и њеном поштовању у православном свету: Е. Поселянинъ, *Сказанія о чудотворныхъ иконахъ Богомайери и о ея великихъ милосіяхъ роду человеческому, 174-181*. - Икона је из украјинског града Белеза пренесена у новоосновани пољски павлински самостан на Јасној Гори крај Ченстохова 1384. године. Због тога су култ ченстоховске чудотворице у католичанству ширили углавном павлини, мада се реплике ове иконе срећу у парохиским црквама, па и у црквама других самостанских редова, јер је њом Богородица слављена као „Regina eremitarum”: St. Beissel, *Wallfahrten zu unserer Lieben Frau in Légende und Geschichte*, Freiburg i. B. 1913, 396. О култу ове иконе и репликама у Хаџбуршкој монархији: I. H. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit*, 87-88.

³⁰ St. Beissel, *Wallfahrten zu unserer Lieben Frau in Légende und Geschichte*, 121, 301, 318; H. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit*, 89-90. Abb. 4. - Управо у касном средњем веку и католички свет све више поштује чудотворне иконе. Овај процес се може пратити од XII века, када се појављују први познати извори. Упор.: L. Brubaker, *The Sacred Images, in: The Sacred Images East and West*, Ed. by R. Ousterhout and L. Brubaker, University of Illinois, Urbana, Chicago 1995, 11-16.

³¹ Z. Szilardfy, *Barokk szentképek Magyarországon*, Tab. XIII. Упор.: F. Stèle, *Bizantske in postbizantskih posnete Marijine podobe med Slovenci*, *Raspave filozofsko-filološko-historičnega razreda II* (Ljubljana 1944) 13, сл. 14 и 15.

претпостављено, с покушајима унијаћења.³² Углед чудотворних икона је често превазилазио уске конфесионалне оквири, па је забележено да су чудотворице чуване у православним црквама поштовали и католици.³³ Према предању, икону Богородице Брнске насликао је свети апостол и јеванђелиста Лука. Она је касније припадала светој Јелени, мајци Константина Великог, а после крсташких ратова доспела је на запад.³⁴ Брнска чудотворица је, на основу овог предања, уживала велики углед међу католичким становништвом Моравске, Чешке, Словачке и Угарске, па и целе Хабзбуршке монархије, а њено поштовање су потом прихватили и православни верници. О томе сведочи и мања икона Богородице Брнске из парохијске цркве Светог Николе у Сегедину. На овој копији, величине целивајућих икона, налази се запис да ју је Мојсеј Поповић купио у Бечу 1. новембра 1781. године.³⁵ Када је икона доспела у сегединску Николајевску цркву није поуздано утврђено. С обзиром на то да ју је Мојсеј Поповић поконио за време свог живота, реално је претпоставити да је то било крајем XVIII или у току првих деценија наредног века. Ни за друге копије Богородице Брнске нема података о томе да се оне већ у време настанка прихватају у званичној побожности Карловачке митрополије. Један од најранијих познатих архивских докумената везан је за икону брнске чудотворице са старог Богородичиног трона у цркви Светог великомученика Георгија у темишварском предграђу Фабрика, и потиче из 1820. године.³⁶ Икону из парохијске цркве у Батајници поконила је Ела Црвенчанин 1867, пошто ју је обновио земунски сликар Живко Петровић.³⁷ Икону из Галерије Матице српске поконила је Софија Иднико некој од новосадских православних цркава 1876. године.³⁸ На реплици из Богородичине цркве у Чачку налази се вотивни запис из 1896. године.

Наведени примери упућују на то да је у току XVIII века поштовање Богородице Брнске међу православним становништвом Хабзбуршке монархије било углавном прихваћено у оквирима приватне побожности. Низ архивских података указује да су у то време на сличан начин биле поштоване и неке друге чудотворне иконе чуване у католичким црквама. Неколико докумената односи се чак на представнике високе црквене јерархије и монаштва. У инвентару митрополијске дворске резиденције у Београду, састављеном након смрти митрополита Мојсеја Петровића 1. марта 1733. године, наводи се: „1 икона, образъ Б(о)гоматере что е оу Бечу моловата, без' рама”³⁹ У келији архимандрита манастира Ново Хопово, према инвентару из 1776, налазиле су се: „1 слика Мајке Божије шталпана на папиру, са чудима Мајке Божије” и „2 слике Мајке Божије шталпана на папиру, са чудима”.⁴⁰ Реч је, очигледно, о побожним представама угледних католичких чудотворних икона *Andachtsbild*, које су у бароку биле веома распрострањене.⁴¹ Много мање података је сачувано о прихватању

поштовања чудотворица чуваних у иноверним црквама у званичној барокној побожности Карловачке митрополије. Један од ретких сачуваних

³² На овакву могућност опрезно је указала О. Милановић-Јовић, *Из сликарства и примењене уметности у Банату*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине VI-VII (1976)181.

³³ Никанор Грујић у *Аутобиографији* истиче да је чудотворна Богородица Шиклошка уживала велики углед међу католичким становништвом Барање: И. Зеремски, *Аутобиографија Никанора Грујића, некад. епископа пакрачког*, Сремски Карловци 1907, 1-3. Ово поштовање је често прелазило у крајност, нарочито за време аустријско-турских ратова крајем XVII и почетком XVIII века. Тако је, на пример, изборни баварски кнез Максимилијан Емауел однео у Баварску 1688. године чудотворну Богородичину икону из манастира Успења Богородице у Смедереву и поконио је самостану Свете Ане у Лехелу. Икона је убрзо након тога постала једна од најугледнијих чудотворица Баварске, поштована као Богородица Смедеревска. О прихватању и ширењу култа Богородице Смедеревске у Баварској: G. P. Woeckel, *Pietas Bavarica, Wallfahrt. Prozession und Exvoto-Gabe in Hanse Wittelsbach in Ettal*, Weisenhorn 1992, 217-218. О значају чудотворних Богородичиних представа у ратовима против Турака: F. Matthe, *Die Kunst im Dienst der Staatsidee Kaiser Karls VI. Ikonographie, Ikonologie und Programmatik des „Kaiserstils“*, I, Berlin-New York 1981,168-182, посебно 168-172, где се говори о времену владавине Леополда I. У католичким црквама Војводине чувало се у XVIII веку неколико чудотворних икона. Најугледније су биле чудотворице из Земуна, Петроварадина, Бача, Илока, Сотина, Алмаша и Суботице. Однос локалног православног становништва према овим чудотворним иконама није изучаван. За попис чудотворних икона упор.: G. Tuskés, *Bucsurjárás a barokk kori magyarországon a miráklumirodalom tükrében*, Budapest 1993,14-15.

³⁴ Предање о светом Луки као сликару Богородичиних икона продрло је на запад релативно касно, тек у току касног средњег века. Упор.: Н. Belting, *Bild und Kult, Eine Geschichte des Bildes vor dem Zeitalter der Kunst*, 70-72, 382-390; J. C. Wilson, *Reflection on St. Luke's Hand: Icons and the Nature of Aura in the Burgundian Low Countries during the Fifteenth Century*, у: *The Sacred Image East and West*, посебно 140-142. О Богородичиним иконама приписиваним апостолу и јеванђелисти Луки, међу којима је једна припадала типу Одигитрије као и Богородица Брнска: L. Ouspensky, *Essai sur la théologie de l'icône dans l'église Orthodoxe*, 72.

³⁵ С. С. Ђурђевић, *Срби у Сегедину*, 108.

³⁶ У старијем инвентару из 1791. године не помиње се Богородичин трон, нити икона која би се могла идентификовати као Богородица Брнска. Упор.: М. Тимотијевић, *Црква Светог Георгија у Темешвару*, 84-85.

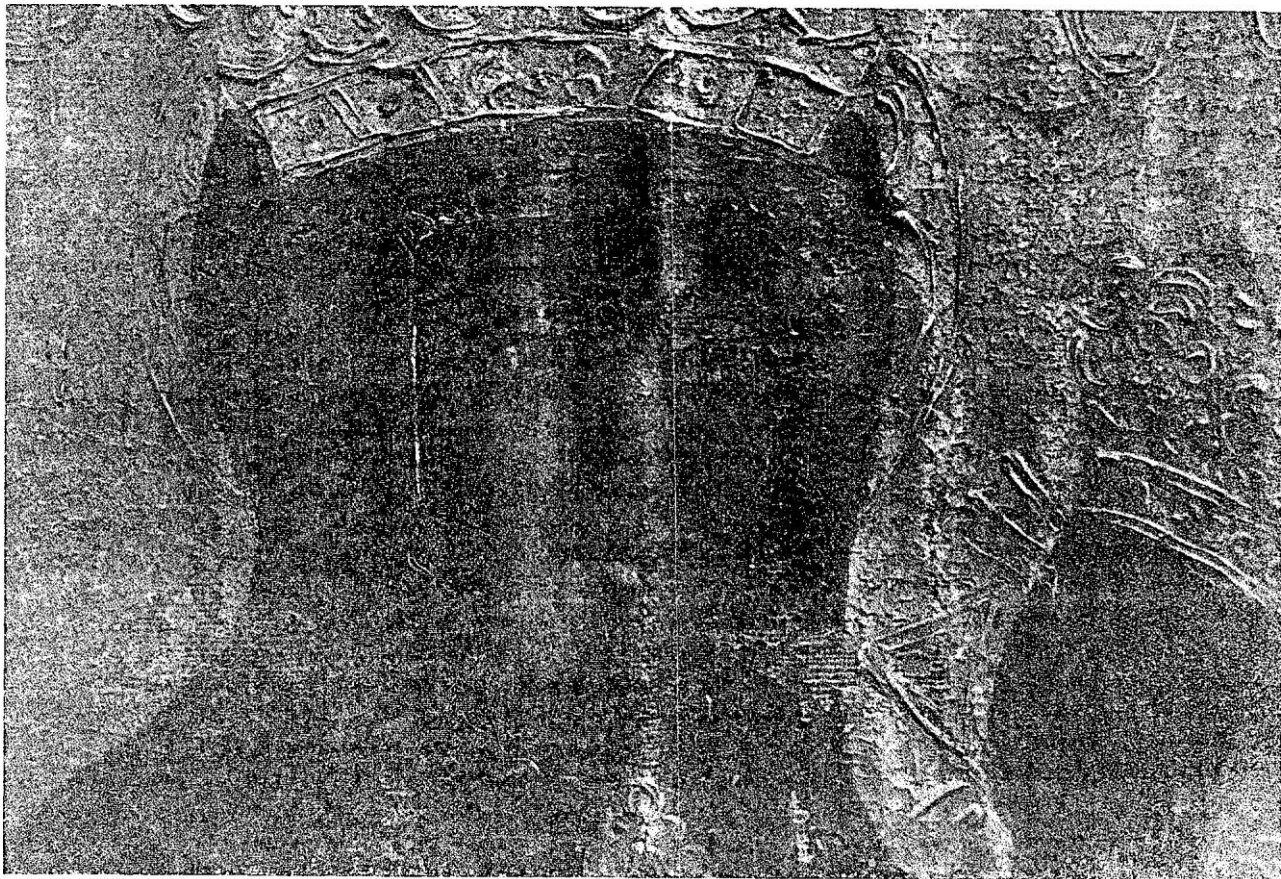
³⁷ Б. Вујовић, *Црквени споменици на подручју Града Београда*, II, 23.

³⁸ Запис се налази у десном доњем углу иконе, али је делимично оштећен. Могуће је ишчитати име и годину, али не и цркву којој је икона поклоњена.

³⁹ Нав. према: Р. М. Грујић, *Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације (1718-1739)*, Споменик СКА ЛП, други разред 44 (1914) 110.

⁴⁰ Нав. према: Б. Кулић, *Инвентари манастира Бешеново (1775) и Ново Хопово (1776)*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине XVIII (1996) 203.

⁴¹ За тумачење појма побожне представе - *Andachtsbild*, у њихову улогу у народној барокној побожности: Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit, Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, 3-11. О овом типу побожних представа и њиховим графичким репродукцијама у бароку: А. Vecchi, *Il culto delle immagini nelle stampe popolari*, Firenze 1968, посебно 47-54.

Сл. 5 Богородица Брнска (дешел), Стара црква, Ужице

Fig. 5 La Vierge de Brno (détail), Vieille église, Užice

примера је еснафски литијски барјак из Саборне цркве у Сентадреји. На овом барјаку, за који се сматра да је настао средином XVIII века, појављује се представа Богородице Печујске, једне од најугледнијих угарских чудотворних икона, која се од 1697. налази у бечкој катедралној цркви Светог Стефана.⁴² На основу ранијих истраживања претпостављено је да се на иконостасу Мојсеја Суботи-

⁴² На еснафски литијски барјак из сентадрејске Саборне цркве скренута је пажња у: Z. Szilardfy, *Adatok a mariapócsi kegykép kultuszához és ikonograficijához*, у: *Mariapócs 1996 Nyiregyháza 1996. Történelmi konferencia a Mariapócsi Istensziilokon első konnyezésének 300. évfordulojara*, Nyiregyháza 1996, 157. si. 7. О култу ове иконе у бечкој катедралној цркви Светог Стефана и њеним репликама: H. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederoesterreich in der Barockzeit, Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, 84-87; R. Bachleitner, *Das Bild der Ungarischen Madonna in Stephansdom zu Wien*, Wiener Geschichtsblätter 4 (1961) 353-356. - О поштовању Богородице Печујске у гркокатоличком манастиру реда Светог Василија, који се налази у месту Mariapócs у североисточној Угарској: V. Fuskás, *A mariapócsi kegytemplom és hazilita kolostor*, Művészettörténeti értesítő 3-4 (1995) 169-190. Нужно је напоменути да се поред литијског барјака који помиње Золтан Силађи у септандрејским црквама налазе две непубликоване иконе Богородице Печујске. Једна од њих је слпкана у XVIII, а друга у XIX веку. То показује да је поштовање ове чудотворнице међу православним становништвом Хабзбуршке монархије било развијеније него што то икадају досадашња истраживања. У будућим изучавањима поштовања ове чудотворнице међу Србима било би превасходно потребно разрешити питање њеног прототипа. М. Татић-Ђурић сматра да је то била Богородица Београдска. Упор: М. Татић-Ђурић, *Икона Богородице Београдске*, у: *Новија историјска и археолошка истраживања средњовековног Београда и Србије*, Београд 1979, 147-155, сл. 149. Бернардет Пушкаш упућује, са друге стране, да је прототип ове чудотворнице украјински. Упор.: В.

ћа у парохијској цркви Светог Георгија у Великим Бастајама појављује Богородица вереница Светог духа, позната маријанска култна представа из кармелићанске цркве у Бечу.⁴³ Ова претпоставка, међутим, није одржива, јер је на икони приказан сасвим другачији тип Богородичине представе, засноване на иконографском типу *Mater gravida*.⁴⁴ Неопходно је у оваквој светлости још једном проверити аутентичност навода изнетих на полеђини рама Богородице Брнске из парохијске цркве Светих арханђела у Хајдучици, купљене у Новом Саду 1824. године. У овом запису се истиче да је икону насликао извесни Стефан Димитријевић 1736. године, а да је освећена у Руми. О делатности овог сликара нема поузданих података.

Puskas, A Pócsi Maria és a Kárpát-vidéki Istensziilö-kegyképek, у: *Mariapócs 1996 Nyiregyháza 1996. Történelmi konferencia a Mariapócsi Istensziilö-ikon első konnyezésének 300. évfordulojara*, Nyiregyháza 1996, 97-107.

⁴³ Ова претпоставка је изнесена у: Д. Медаковић, *Мојсеј Суботић*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 7 (1971) 137, прештампано у: *Трагом српског барока*, Нови Сад 1976, 221; Исти, *Српско барокно сликарство*, Београд 1980, 129.

⁴⁴ На икони Мојсеја Суботића приказан је стојећи лик Богородице са испруженим рукама. На њеним грудима се појављује сунчани диск са срцем у коме је насликана нага фигура Христа Младенца. На представи Богородице веренице Светог духа из бечке кармелићанске цркве насликан је допојасни лик Богородице с рукама прекрштеним на грудима, изнад којих лебди голуб. О икони *Maria als Braut des hl. Geistes* и њеном поштовању у Хабзбуршкој монархији: H. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederoesterreich in der Barockzeit, Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, 61, Abb. 35.

Копија је, с друге стране, сликана на платну, што је у то време у српској уметности било још увек веома ретко, а посебно када су по среди копије чудотворних икона. Очигледно да је запис на полеђини рама, настао знатно касније, резултат погрешног тумачења података исписаних на Богородичиној и Христовој круни. У очима православних верника могао се натпис „Roma“, 1736” због неразумевања значења, лако протумачити као „Рума “-, 1736 “⁴⁵ Рим и 1736. година наводе се и на другим копијама Богородице Брнске, али се то не односи на време њиховог настанка, већ на годину свечаног крунсања чудотворне иконе. Наиме, у западној цркви се у бароку уобичајно посебан ритуал крунсања чудотворица и других поштованих икона, који је имао значајног удела у њиховом популарисању.⁴⁶ Овај догађај је био важан и у ширењу култа Богородице Брнске. Припреме су започеле 1734, када су августини за чудотворну икону у цркви Светог Томе наручили нов сребрни олтар, а ритуално крунсање чудотворице обављено је 1736. године.⁴⁷ Након ове свечаности је започело интензивно ширење поштовања Богородице Брнске у средњеевропским областима Хабзбуршке монархије, а у знак сећања на крунидбеки церемонијал на репликама је често исписивана 1736. година. Био је то разлог што се она појавила и на икони из парохијске цркве у Хајдучици. На неким копијама, које су православни верници знатно ређе куповали, појављују се исписани текстови који подсећају на овај догађај. Један од познатих примера је поменути икона из цркве Светог Николе у Сегедину, на којој је исписано: „Effigies Thaumaturgae Brunae in sacra aede Avgustiana festivaе coronatae 10. Maii.-Attigit originale 29. Septembris A. D. 1736.“⁴⁸

Пре 1736. године настала је вероватно само икона из парохијског храма Успења Богородице у Панчеву. По сликарском поступку, недостатку барокних круна и начину извођења ореола, она је блиска брнској чудотворици из фрањевачког самостана у Бачу.⁴⁹ Већина осталих копија је настала средином и током друге половине XVIII века, када је поштовање Богородице Брнске досегло најшире размере. Ове иконе су сликане веома слично, посебно у неким техничким појединостима, попут пресованих рељефних круна. То указује да су и оне настале у Брну, или у оближњим средњеевропским центрима који су били у непосредном контакту са брнским радионицама. Истој групи серијских копија Богородице Брнске припадају иконе из цркве Светих арханђела Михаила и Гаврила у Хајдучици, цркве Светог Георгија у Темишвару, цркве Светог Георгија у Пешти, фрушкогорског манастира Велика Ремета, Галерије Матице српске у Новом Саду и Старе цркве из Ужица. Сличне иконе срећу се и у католичким црквама Мађарске, а датују се у средину XVIII века.⁵⁰ Иконе из манастира Фенека и Лепавина настале су касније, као и икона из Богородичине цркве у Чачку. Њихов изглед је близак графичким листовима, па је реално претпоставити да су

настале током прве половине XIX века. Копије брнске чудотворице појављују се у Карловачкој митрополији и на самом крају XIX и на почетку XX века, али у оквирима народне уметности. Тако је једну реплику ове иконе насликао на стаклу Милан Савчин из Стапара.⁵¹

*

Већина икона Богородице Брнске сачуваних у српским црквама настала је средином и током друге половине XVIII века, када је поштовање ове чудотворице достигло најшире размере, а вероватно су сликане у некој од радионица у Старом Брну, познатих по производњи овакве врсте побожних представа.⁵² Њихова појава, углавном забележена у црквама Карловачке митрополије, допуњава у знатној мери слику недовољно истражене барокне популарне маријанске побожности Срба у XVIII веку.⁵³ Карактеристично је да се само на једној од познатих икона, оној из парохијске цркве Светог Николе у Сегедину, појављује текст из кога се могло сазнати да је на копији приказан

⁴⁵ Да значење исписивања ове године на копијама Богородице Брнске није било сасвим јасно у православној средини показује и пример престоне Богородичине иконе из парохијске цркве у селу Чока, где је на сличном брошу исписана 1752. година. Упор.: О. Милановић-Јовић, *Из сликарства и примењене уметности у Банату*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине VI—VII (1976) 181.

⁴⁶ О ритуалу крунсања икона: J. von Herzogenberg, *Zur Krönung von Gnadenbildern vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*, у: *Intuition und Darstellung*, Erich Hubala zum 24. März 1985, Ed. F. Butiner and C. Lenz, München 1985, 281-288. - Ова пракса има древне корене, везане за украшавање икона окивањем: А. Frolov, *La „Podea“ de l'église byzantine*, Byzantion 13 (1938) 461-504; А. Grabar, *Les revêtements en or et en argent des icônes byzantines du Moyen Age*, Venise 1975, 3—17; И. А. Стерлигова, *О значених драгоценног убора β почитаних светлх икон*, у: *Чудотворна икона β Византији и Древнеј Руси*, 123-129.

⁴⁷ Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit*, 90.

⁴⁸ С. С. Ђурђевић, *Срби у Сегедину*, 108.

⁴⁹ На ове иконе су обично касније аплициране сребрне круне. Познато је да је Богородица Брнска из фрањевачког самостана у Бачу имала репрезентативни сребрни оков, али је он однет у Загреб. Упор.: А. Sekulić, *Drevni Bač*, 81.

⁵⁰ Z. Szilárdfy, *Barokk szentképek Magyar orszagon*, Tab. XIII.

⁵¹ Д. Шкорић, *Сликари сомборских и стапарских икона на стаклу*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 19 (1983) 232, сл. 14, где је икона идентификована као Богородица Арапска.

⁵² Димензије ових копија веома су блиске димензијама оригиналне чудотворне иконе. Она је сликана темпером на дрвету, а димензије су 50 x 86 cm. Упор.: Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit*, *Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, 89.

⁵³ О барокној маријанској побожности и њеним утицајима на српску уметност XVIII века: М. Тимотијевић, *Српско барокно сликарство*, 339—361.

Сл. 6 Богородица Брнска, према Z. Szilardfy, *Barokk szentképek Magyarországon, Tab. XIII*

Fig. 6 La Vierge de Brno, d'après: Z. Szilardfy, *Barokk szentképek Magyarországon, table XIII*

истинити образ чудотворне Богородице Брнске „*Effigies Thaumaturgae Brunae*”. На доњем делу иконе потом је исписан текст на црквено словенском у коме се истиче да је икону купио Мојсеј Поповић „вечнога ради спомена” на свој први боравак у Бечу 1. новембра 1781. године. На другим познатим копијама нема сличних записа, нити текстова са молитвама Богородици за помоћ и спас. Илустративан пример за поређење су бројне реплике Богородице Бездинске из парохијских цркава и манастира Карловачке митрополије, сликане током друге половине XVIII и прве половине XIX века, на којима се готово редовно појављују вотивни текстови различитог молитвеног садржаја. Заједничка особина ових текстова је та да се у њима истиче истинитост чудотворног образа, који помаже свима онима који му приступају са вером и страхом.

Текстови који се појављују на представама Богородице Брнске исписани су накнадно и углавном говоре о разлогу и времену када су иконе поклоњене цркви. Тако је у доњем делу иконе из парохијске цркве у Батајници исписано: „Приложи Г: Ела Црвенчанин за свое здравле и вечни

спомен својега супруга Турке.” У доњем десном углу копије из Богородичине цркве у Чачку исписано је: „За успомену мојим милим покојницима Данилу и малој Мици благородна Љубица. 1896. Год.” На основу тога се може закључити да представама брнске чудотворице у званичној барокној побожности Карловачке митрополије нису пригшисване тауматургијске моћи, нити су оне у то време постављане на посебне молитвене конструкције, такозване Богородичине тронове.⁵⁴ Богородица Брнска из темишварске цркве Светог Георгија постављена је на трон на самом крају XVIII, или почетком XIX века. Вотивни дарови, међутим, нису прилагани овој, него једној знатно старијој икони која се чувала на трону у женском делу цркве.⁵⁵ Икона из цркве Светих арханђела Михаила и Гаврила у Хајдучици купљена је 1824, па је тек после тога могла бити постављена на Богородичин трон.⁵⁶ У Богородичиној цркви у Чачку брнска чудотворица се налази на кнегињином трону, који је смештен уз јужни зид наоса, иза архијерејског и кнежевог трона.⁵⁷ Међутим, икона је постављена на трон тек на самом крају XIX века, када је поклоњена цркви. Брнска чудотворица из манастира Лепавине била је веома поштована међу верницима тога краја, али почеци уобичавања њеног култа и време када је постављена на Богородичин трон нису довољно познати. Први истраживачи манастира, који су описивали његове старине крајем XIX века, још увек не помињу Богородичин трон, нити чудотворну икону која се на њему налазила.⁵⁸ Сматрана је чудотворном тек

⁵⁴ О барокним Богородичиним троновима у црквама Карловачке митрополије: М. Тимотијевић, *Српско барокно сликарство*, 63-65; Исти, *Богородичин трон Николајевске цркве у Иригу - Намена и програм барокних Богородичиних трона*, Саопштења XXVII-XXVIII (1995-1996), 131-151.

⁵⁵ На то да је била поштована управо ова икона, а не Богородица Брнска, показује и чињеница да се испред ње држала кутија за прилоге: М. Тимотијевић, *Црква Светог Георгија у Темшвару*, 72-73.

⁵⁶ О. Милановић-Јовић, *Из сликарства и примењене уметности у Банату*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине X (1981) 147.

⁵⁷ О владарским троновима у црквама обновљене Србије: Н. Макуљевић, *Прилог познавању владарских трона у Србији (1804-1914)*, Саопштења XXVII-XXVIII (1995/96), 229-235.

⁵⁸ Први је лепавинске старине описао Владимир Красић. Он наводи да се у предолтарском простору, поред иконостаса, налазе певнице, архијерејски трон и проповедаоница. Упор.: В. Красић, *Манастир Лепавина, прилог к српској историји*, Летопис Матице српске, књ. 158, св. II (1889) 1-29; књ. 159, св. III (1889) 1-29; књ. 160, св. IV (1889) 1-26. Ни каснији истраживачи старина манастира Лепавина не помињу икону Богородице Брнске, односно, Богородице Арапске. Упор.: Л. Богдановић, *Старине у манастиру Лепавинском*, Старинар XI, 1-2 (1894) 57-62; Исти, *Старине манастира Леповине*, Старинар XI, 3-4, (1894) 73-89; Исти, *Још неке старине манастира Лепавине*, Старинар XII, 1-4 (1896) 96-102.

од Другог светског рата, пошто није оштећена приликом бомбардовања цркве 1943. године.⁵⁹

Прихватање поштовања брнске чудотворице у оквирима приватне барокне побожности Карловачке митрополије почивало је на чињеници да се на њој и поред каснијих пресликавања препознавао византијски прототип, који је, према предању, везиван за светог апостола и јеванђелисту Луку. И поред тога, поштовање Богородице Брнске тешко је продирало у оквире строго контролисане званичне побожности све до последње деценије XVIII и првих деценија XIX века, када започиње верска обнова коју је предводио митрополит Стефан Стратимировић. Ова обнова се у великој мери разликовала од барокних реформи Карло-вачке митрополије и њеног верско-политичког програма. Она је превасходно била усмерена ка оживљавању вере и имала је више хришћански, него православни карактер. Патент о верској толеранцији Јосифа II током осамдесетих година XVIII века у извесној је мери ублажио отпор према Католичкој цркви и култовима њених чудотворних икона. Продирање Богородице Брнске у званичну побожност Карловачке митрополије, међутим, омогућио је тек је каснији талас антиатеизма, који је захватио све вероисповести у Хабзбуршкој империји након Француске револуције. Нова верска обнова је била конфесионално знатно отворенија, што се одразило и на поштовње чудотворних икона, посебно оних чији је настанак, према предању, био везан за светог Луку. Поштовање других чудотворних представа Католичке цркве, посебно оних које су настале касније и нису понављале типове за које се веровало да воде порекло од светог Луке, није било прихваћено у званичној побожности Карловачке митрополије ни у XIX веку. Ово правило важило је и за оне култне представе које су се у извесној мери ослањале на стару византијску маријанску типологију, попут веома поштоване Кранах Мадоне (Maria-hilf). У католичким црквама Угарске и Славоније често се срећу реплике ове чудотворице, посебно у фрањевачким самостанима. Илустративан пример је икона из фрањевачког самостана у Панчеву. Сличне реплике се, међутим, не појав-

љују у православним црквама Карловачке митрополије.⁶⁰ Старе чудотворне иконе, за које се веровало да су нерукотворене, често постају предмет општег поштовања, независно од места на коме су чуване, не само у приватној него и у званичној побожности свих цркава које су прихватале култ икона. У то време појављују се и прве копије нерукотворених чудотворних икона чуваних у католичким црквама које изводе српски сликари. Тако Михаило Живковић 1806. године слика реплику чудотворне римске иконе прозване *Salus Populi Romani*.⁶¹

Развој поштовања Богородице Брнске код Срба у току XVIII и XIX века један је од карактеристичних примера постепеног продирања приватне популарне маријанске побожности везане за поштовање угледних католичких чудотворица у оквире јавне званичне побожности Карловачке митрополије, а потом и обновљене Београдске митрополије.

⁵⁹ О бомбардовању манастира: Д. Кашић, *Српски манастири у Хрватској и Славонији*, Београд 1996, 129. На настанак култа ове иконе након бомбардовања 1943. године скренута је пажња у: Д. Љ. Кашић, *Српска насеља и цркве у сјеверној Хрватској и Славонији*, Загреб 1988, непагиниране стране на крају књиге.

⁶⁰ О Кранах Мадони и њеним репликама: Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit, Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, 43-44, 119-123, Abb. 20; G. P. Woeckel, *Pietas Bavarica: Wallfahrt, Prozession und Ex-voto-Gabe im Hanse Wittelsbach in Ettal*, 150-160; I. Lentić-Kugli, *Kopije BVM Auxiliatrix Lucasa Cranacha u slikarstvu Slavonije 18. stoljeca*, *Vijesti* МН XX-3 (Загреб 1971) 17-27.

⁶¹ Упор.: К. Вуковић, *Михаило Живковић (1776-1824)*, Нови Сад 1997, 34-35, бр. 36. О култу ове иконе, чуване у римској цркви Санта Марија Мађоре: Н. Belting, *Bild und Kult, Eine Geschichte des Bildes vor dem Zeitalter der Kunst*, 79, Abb. 21. О њеном поштовању у Хабзбуршкој монархији и бројним репликама: Н. Aurenhammer, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit*, 94-96. На ширење поштовања ове чудотворице у Угарској утицао је и Естерхазијев зборник. Упор.: Pál Esterhazy, *Az egész világon leva csudálatos boldogságos szüz képeinek rövideden feltett eredeti*, 3-6, где је *Salus Populi Romani* приказана у маниру Богородице Арапске.

Vénération de la Vierge de Brno chez les Serbes

MIROSLAV TIMOTIJEVIĆ

Au cours du XVIIIe siècle, dans la métropole de Sremski Karlovci, église orthodoxe dans la monarchie habsbourgeoise, une vingtaine d'icônes miraculeuses étaient particulièrement vénérées. A l'époque en question on assista à l'apparition, dans les églises au nord de la Save et du Danube, de nombreuses icônes miraculeuses, vénérées en Russie et en Grèce. Il est resté inaperçu que dans la métropole de Sremski Karlovci

on vénérait aussi un certain nombre d'icônes miraculeuses qui étaient gardées dans les églises catholiques de la monarchie habsbourgeoise. Ces icônes étaient rarement adoptées dans le culte officiel; parmi celles-ci il convient de mentionner l'icône miraculeuse bien connue qui se trouvait, depuis 1696, dans la cathédrale Saint-Étienne de Vienne et qui provenait de l'église catholique grecque de Pécs. Une copie de cette icône

figurait sur un drapeau de la cathédrale de Saint-André qui était porté dans les processions et qui datait du XVIIIe siècle. Deux copies de cette même icône étaient parvenues aussi dans l'église dédiée à saint archange Michel à Saint-André. Les icônes miraculeuses catholiques étaient beaucoup plus souvent vénérées chez soi, à l'époque de l'art baroque, ce qui était plus difficile à contrôler. Parmi les croyants orthodoxes de la monarchie habsbourgeoise on acceptait, cependant, seules les icônes qui reproduisaient les prototypes byzantins reconnaissables. La vieille icône miraculeuse qui représentait la Vierge Odighitrie et qui était gardée dans l'église Saint-Thomas de Staro Brno (Alt Briinn) était une des plus vénérées.

Actuellement il subsiste une quinzaine de copies de la Vierge Odighitrie, exécutées au XVIIIe siècle, que les croyants offraient plus tard à des monastères et à des églises paroissiales. C'est ainsi que les icônes de la Vierge de Brno se trouvent dans les églises suivantes: au monastère de Velika Remeta, dans la Fruska Gora, au monastère Fenek, en Syrmie, au monastère de Lepavina en Slavonie, dans l'église paroissiale Saint-Georges de Budapest, dans l'église homonyme de Timisoara, dans Saint-Nicolas de Râcalmâs, dans Saint-Nicolas de Szeged, dans l'église dédiée à la Dormition de la Vierge à Pančevo, aux Saints-Archanges-Michel-et-Gabriel du village de Hajdučica, dans le Banat, et dans une des églises de Novi Sad. La plupart des icônes se ressemblent, étant donné qu'elles appartenaient au groupe de peintures religieuses produites en série, qui étaient très populaires à l'époque du style baroque. Elles étaient exécutées sur toile, sur fond doré, alors que les couronnes de la Vierge et du Christ étaient en ficelle apprêtée. Ce type de copies date du milieu et de la seconde moitié du XVIIIe siècle. Seule la copie qui se trouve dans l'église dédiée à la Dormition de la Vierge à Pančevo date de la première moitié du XVIIIe siècle:

elle présente des analogies avec l'icône homonyme conservée au couvent franciscain de Vienne. Les deux datent d'avant le couronnement de l'icône miraculeuse en 1736. Les copies qui se trouvent actuellement aux monastères Fenek et Pakra furent exécutées au cours de la première moitié du XIXe siècle. Les dimensions de la plupart des copies sont celles de l'icône originale, bien qu'il y en ait aussi dont les dimensions sont moins grandes. Ces icônes n'étaient pas exécutées par les peintres serbes; elles provenaient probablement de Staro Brno ou des ateliers qui avaient des contacts avec ceux de Brno.

Une inscription figurant sur une icône qui se trouve dans Saint-Nicolas de Szeged montre que les copies de la Vierge de Brno étaient vendues à Vienne et, vraisemblablement, dans d'autres grandes villes d'Europe Centrale aussi. Au cours du XVIIIe siècle, les croyants orthodoxes en achetaient pour leurs propres besoins religieux. Ce n'est qu'à l'époque de restauration de la foi, qui eut lieu dans la monarchie habsbourgeoise après la Révolution française, que la vénération de la Vierge de Brno commença à faire partie du culte officiel aussi. A cette époque, les icônes de la Vierge de Brno furent placées sur les trônes de la Vierge dans Saint-Georges de Timisoara et aux Saints-Archanges-Michel-et-Gabriel du village de Hajdučica. Dans la première moitié et vers le milieu du XIXe siècle on vit apparaître dans la métropole de Sremski Karlovci des lithographies de l'icône miraculeuse de Brno. Une de celles-ci se trouve dans Saint-Georges de Bečej et une autre dans la collection de l'éparchie de Buda à Saint-André. A cette époque les copies de la Vierge de Brno parviennent jusque dans la métropole restaurée de Belgrade. On pourrait citer à titre d'exemple celle de la Vieille église de Čačak et celle de l'Église de la Vierge d'Užice, où elle fut placée sur le trône de la princesse.